

Verguld zilveren dekselbokaal

Willem Anskes Zeestra (Harlingen 1661-1729 Harlingen)

Gemeentemuseum
Het Hannemahuis
Harlingen
Ottema-Kingma Stichting
Leeuwarden

1691. Zilver, gedreven, gegoten, geciseleerd en verguld, H 30,5 cm.

Merken: *WAZ*, onderrand voetstuk, letters ineen, meesterteken Willem Anskes Zeestra; *Dirck Sickes & Pijttie Jacobs Braam*, inscriptie op de binnenbeker; tussen de namen een cartouche met twee ineengestregelde handen, daaronder *1691*, daarboven een vlamvend hart.

Herkomst: kunsthandel S.J. Phillips Ltd., Londen, 2004

Dankzij een royale bijdrage van de Vereniging Rembrandt kon de Ottema-Kingma Stichting een laat 17de-eeuwse dekselbokaal verwerven die geplaatst is in Gemeentemuseum Het Hannemahuis in Harlingen. De verguld zilveren bokaal, gemaakt ter gelegenheid van een huwelijk in 1691, is van een uitzonderlijke kwaliteit. Uit het drijven en ciseleerwerk spreekt een uitstekende beheersing van de techniek en het decoratieschema met de vier jaargetijden komt op vergelijkbare bokalen niet voor. Het is, met andere woorden, een object van groot belang dat aan het openbaar bezit kan worden toegevoegd.

Overzicht van de losse onderdelen waaruit de bokaal is opgebouwd.

FRIES ZILVER

In Friesland is in de 17de en 18de eeuw een belangrijke zilverproductie geweest. Het onbetwiste hoogtepunt van het bewaard gebleven zilver is de zogenoemde Poptaschat. De naam van deze schat is ontleend aan de vroegere eigenaar, dr Henricus Popta, bewoner van Heringa state te Marssum, ook wel Popta slot genoemd. Zijn nalatenschap wordt sinds 1712 beheerd door de Voogden van het Popta Gasthuis. Het zilver is in 1881 in langdurig bruikleen gegeven aan het Fries Museum te Leeuwarden, waar het zich nog steeds bevindt. Deze collectie bestaat uit een grote schotel met lampetkan, een kleine schotel, twee kandelaars en een kaarsensnuit. Ze werden rond 1670 vervaardigd door de Leeuwarder zilversmeden Rintje

Jans en Nicolaas Mensma, en laten zien waartoe de Friese zilversmeden in staat waren.¹

Dat doet ook de Harlinger zilversmid Willem Anskes Zeestra, de maker van de rijk gedecoreerde huwelijksbokaal. Wanneer deze wordt vergeleken met het overige Harlinger zilver, moet worden vastgesteld dat de bokaal de kwaliteit van de andere nog bekende stukken verre overstijgt. Een vergelijkbare bokaal uit een Friese stad is ons niet overgeleverd. Ook in vergelijking met dergelijke objecten uit andere Nederlandse steden valt zowel de originele decoratie als het vakmanschap op. Het drijfwerk en de manier waarop het stuk is geciseleerd zijn van een bijzondere kwaliteit. Vooral de florale versieringen sluiten goed aan op de mode in Friesland in de late 17de en vroege 18de eeuw.

Willem Anskes Zeestra werd in 1661 te Harlingen gedoopt en werkte als leerling bij de Harlinger meester Pieter Jacobs Clinckhamer. Vermoedelijk heeft hij een deel van zijn gezellentijd in Polen doorgebracht. In 1690 werd hij meester zilversmid in zijn geboortestad. Het Harlinger zilver is goed gedocumenteerd en uit de groten-deels bewaard gebleven keurloonboekjes van het lokale goud- en zilversmedengilde tekenet zich een betrouwbaar beeld af van hetgeen in de late 17de eeuw bij het gilde ter keur werd aangeboden.² Er bestaat derhalve een goed overzicht van het oeuvre van Zeestra, hoewel van 1691 – het jaar waarin hij de huwelijksbokaal maakte – de gegevens verloren zijn gegaan. Maar in 1692 kreeg hij opnieuw opdrachten van formaat en maakte hij onder meer twee kannen (127 lood = ongeveer 1,9 kilo), een lampet en kan (116 lood = ongeveer 1,7 kilo) en een komfoor en een koffieketel (140 lood = ruim 2 kilo).³ In het voetstuk van de bokaal staat het meesterteken *WAZ* van Willem Anskes Zeestra. Van Zeestra was dit meesterteken nog niet bekend, maar zijn latere meesterteken, dat alleen uit een *Z* bestaat, vertoont in detail zoveel overeenkomst met de *Z* in het *WAZ* teken, dat hij als enige in aanmerking komt.

HUWELIJKSAANDENKEN

Op 21 november 1691 was het feest in Harlingen want Dirck Sickes en Pijttie Jacobs Braam trouwden op het stadhuis. Zowel de bruidegom als de bruid stamden uit een gefortuneerde doopsgezinde familie. De koopman Dirck Sickes werd in 1694 ook leraar der Doopsgezinden te Harlingen. Pijttie Jacobs Braam was de dochter van houtkoper Jacob Klaesen Braam en zijn vrouw. Haar

grootvader van vaders zijde, Claas Freerks Braam, was in 1672 met een vermogen van f 200.000,- veruit de rijkste Harlinger. Dirck en Pijttie stonden in 1697 met een vermogen van f 83.000,- op de derde plaats. Sickes overleed in 1723, zijn vrouw twintig jaar later. Een pronkstuk als deze verguld zilveren dekselbokaal paste in het milieu waar het echtpaar deel van uitmaakte, al is het opmerkelijk dat de doorgaans als sober bekend staande doopsgezinden een zo rijk gedecoreerd stuk bij hun huwelijk kregen, of hebben laten maken. Zilversmid Zeestra was zelf overigens van gereformeerde huize.

DECORATIES

De bokaal kan in zes onderdelen uiteen genomen worden: het deksel, een cuppa die uit vier elementen is opgebouwd, en het voetstuk. Het deksel wordt bekroond door Bacchus, god van de wijn en hier de personificatie van de Herfst. De figuur is verwant aan een marmeren beeld gemaakt tussen 1680 en 1690 door de beeldhouwer Artus Quellinus de Jonge (1625-1700).⁴ De ondergrond waarop Bacchus staat is voorzien van wijnranken. De decoratie van het deksel bestaat verder uit drie cartouches waarin de overige jaargetijden zijn verbeeld. Een zaaier op een geploegde akker staat voor het Voorjaar, een schaapsscheerder verbeeldt de Zomer en een oude man bij een open vuur de Winter. De laatste is ontleend aan een prent die Johannes Sadeler I (1550-1600) in 1629 maakte. Tussen de drie cartouches bevinden zich sierlijke acanthusbladen en drie festoenen met granaatappels, peren, appels, artisjokken en kersen.

De kern van de cuppa is een gladde, conische binnenbeker met een brede bovenrand. Deze rand heeft een gegraveerde inscriptie: *Dirck Sickes & Pijttie Jacobs Braam*. Tussen beide namen zijn twee ineengeslagen handen gegraveerd met daarboven een vlamkend hart. Het jaartal 1691 staat eronder. De buitenzijde van de bodem is rond de schroef waarmee de voet en de cuppa aan elkaar gedraaid kunnen worden, voorzien van drie grote harten en enkele kleine. Deze harten refereren uiteraard aan het huwelijk waarvoor deze dekselbokaal is gemaakt. De binnenzijde van de beker is geheel verguld. De buitenzijde is voorzien van twee vergulde banden, bij de drinkrand en ter hoogte van de vertreding. Rond de binnenbeker worden drie gedecoreerde delen geschoven. Aan de bovenzijde een rijke gedreven sierrand bestaande uit bloemen en papegaaien. Een smalle, staande rand is ajour gezaagd, waardoor de binnenbeker enigszins zichtbaar wordt. Rond het zaagwerk zijn bladranken gegraveerd.

Detail van de cuppa met de verbeelding van de Zomer

Zomer
Jacob Matham naar
Hendrick Goltzius, 1589.
Gravure, diameter 23,6 cm
AMSTERDAM RIJKSMUSEUM,
RIJKSPRENTENKABINET

Het conische middenstuk van de cuppa is voorzien van gedreven en geciseleerde decoraties. Voorgesteld zijn de vier jaargetijden, ontleend aan prenten die Jacob Matham (1571-1631) in 1589 maakte naar voorbeelden van zijn stiefvader Hendrick Goltzius (1558-1617). Het Voorjaar wordt gepersonifieerd door Flora, afgebeeld als een half-naakte jonge vrouw met een bloemenkrans in het haar en een boeket bloemen in haar hand. De Zomer wordt verbeeld door een vrijwel naakte man met korenaren in zijn hand. Eveneens bijna naakt is Bacchus die met zijn druiventros de Herfst uitdrukt. De Winter wijkt in stijl weliswaar enigszins af van de drie andere jaargetijden, maar hoort wel bij de serie prenten van Matham. Een oude man met baard, gekleed in een lange jas met capuchon, houdt een vuurpot met hengel in zijn handen. Achter de vier figuren zijn tafereelen te zien die de jaargetijden verder benadrukken. Dit bijwerk zal ontleend zijn aan andere prenten.

De jaargetijden kunnen de verschillende levensfasen van de mens – zoals geboorte, huwelijk, ouderschap en ouderdom – symboliseren en zijn derhalve uiterst geschikt als decoratie op een huwelijksbeker. Het decoratieschema komt ook op enkele zilveren knottekistjes voor. Deze werden in Friesland en West-Friesland in de 17de eeuw door een man aangeboden aan zijn geliefde. Accepteerde zij dit kistje met kostbare inhoud, dan gaf zij te kennen met hem in het huwelijk te willen treden. Uit Groningen zijn nog twee conische bekers bekend waarvan de decoratie is gebaseerd op dezelfde prenten van Matham. In zijn *Houwelijk dat is Het gansche Beleyt des Echten-staets* uit 1655 onderscheidt Jacob Cats evenwel in een ander schema de *bruydt* als Lente, de *vrouwe* als Zomer, *moeder* als Herfst en *weduwe* als Winter.

Het onderste deel van de cuppa gaat over in een nodus (verdikking, knobbel) die met acanthusbladen is gedecoreerd. Tussen de bladeren is een jachtscène afgebeeld, bestaande uit een ruiter met speer, een jachthond met halsband, een springende vos en een hert. De 'afdrukken'

van de handen van Hercules, die deel uitmaakt van het voetstuk, zijn in de nodus terug te vinden. Hierdoor passen de onderdelen slechts op één manier in elkaar. De sierlijk gemodelleerde Hercules, getooid met de huid van de leeuw van Nemea, draagt de cuppa. Op de grond, tussen zijn benen, ligt de knots waarmee hij doorgaans wordt afgebeeld. De Herculesfiguur rust op een nodus die alleen aan de bovenzijde bewerkt is. De welving eronder is glad en mondt uit in een ring van gestileerde florale motieven die herinneren aan de *cut card* techniek. Het decoratieschema van het gewelfde voetstuk is vergelijkbaar met dat van het deksel. Hierin zijn drie cartouches aangebracht met Italianiserende landschappen. Deze bevatten vooral architectonische elementen. Net als bij het deksel worden de cartouches van elkaar gescheiden door festoenen met fruit, omgeven door acanthusbladeren.

TERUG IN HARLINGEN

De huwelijksbeker is geplaatst in Gemeentemuseum Het Hannemahuis in Harlingen, waarmee de bokaal is teruggekeerd naar de stad waar hij werd gemaakt. De komst van dit topstuk betekent een enorme kwaliteitsimpuls voor de verzameling van het museum. De gevarieerde zilvercollectie is gericht op Harlinger zilvermeden en bevat twee knottekistjes, enkele bekers, brandewijnkommen, komforen, theebussen, mosterdpotten, gelegenhedslepels en andere gebruiksvoorwerpen uit de 17de tot en met de 19de eeuw. Dankzij de Ottema-Kingma Stichting kunnen naast een aantal andere objecten, een fraai gegraveerde brandewijnkom uit 1685, een trekpot uit 1722 en twee zilveren kandelaars uit 1723 worden getoond. De Ottema-Kingma Stichting bewijst al vijftig jaar buitengewoon actief te zijn voor het behoud van het Friese cultureel erfgoed en de bruikleengave ervan in Friese musea. De aankoop van de bokaal is een uitstekend voorbeeld van het beleid van de stichting ♦

Hugo P. ter Avest

Noten

1. M. Stoter, *De zilveren eeuw. Fries pronkzilver in de 17de eeuw*, Franeker 2000
2. H.P. ter Avest, *Harlinger zilver*, Harlingen 1996.
3. Archief Goud- en zilver-smedengilde, nr. 2, Gemeentearchief Harlingen.
4. Y. Bruijnen, P. Huys Jansen, e.a., *De Vier Jaargetijden in de kunst van de Nederlanden 1500-1750*, Zwolle/s-Hertogenbosch 2002, p. 194.